

УДК 070(477):355.425.4(44+450)(=161.2)

© **Юрій КЛИМЧУК**

ВИДАННЯ «ВІСТІ З УКРАЇНИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ УКРАЇНЦІВ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ТА ІТАЛІЙСЬКОМУ РУСІ ОПОРУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті вперше в українській історіографії подано характеристику та аналіз публікацій на шпальтах створеного Товариством зв'язків з українцями за межами України громадсько-політичного видання «Вісті з України» впродовж 1960–1998 рр. про участь українців у французькому та італійському русі Опору періоду Другої світової війни. Підкреслено, що найбільше матеріалів у газеті за цей період присвячено розкриттю діяльності радянських партизанів, передусім вихідців з України, у французькому Опорі, різноманітних аспектів участі в ньому українських емігрантів. Наголошено, що в публікаціях видання чимало уваги приділено висвітленню «місць пам'яті» українців, які боролись у русі Опору країн Західної Європи проти гітлерівських окупантів, і їхньому внеску в перемогу над нацифашизмом на французькій та італійській землі.

Ключові слова: «Вісті з України», джерело, Друга світова війна, рух Опору, В. Порик, партизани, українські емігранти, Франція, Італія.

Сучасний історіографічний дискурс позначений активною динамікою, швидкою дифузиею ідей та освоєнням дослідницького інструментарію, що стають загальним надбанням і стимулюють науковий пошук у всіх куточках світу. Цей позитивний прояв глобалізації не оминув і нашу країну, де історичні студії виконують і надалі не тільки суто пізнавальну функцію, а й (до певної міри) суспільну місію. Традиційна апеляція політикуму та держави до історії, продиктована ідеологічними, корпоративними, електоральними та іншими мотивами, ставить професійних істориків України в порубіжну ситуацію між фундаментальною наукою та політичною заангажованістю. Тема переможної війни СРСР проти нацистської Німеччини була одним із центральних, стрижневих конструктів, спрямованих на легітимацію радянського тоталітарного режиму. Відповідно всі публікації цієї тематики перебували під жорстким ідеологічним контролем. Вміло використовуючи технології маніпулювання масовою свідомістю, комуністичний режим сформував штучно препарований образ війни і закріпив його в

історичній пам'яті повоєнного покоління. Для поширення радянського «міфу про Велику Вітчизняну» партійна верхівка СРСР використовувала різні заходи, зокрема й публікації в ЗМІ, які творили своєрідне альтернативне історієписання війни. Автори публікацій, з огляду на партійну «опіку» над наукою та окреслення «зон пошуку», мали зважати на кожен крок, адже помилка могла бути для них, як для саперів, останньою. Після розпаду Радянського Союзу з відновленням української державності, демократизацією суспільства розпочався пошук україноцентричної версії Другої світової війни, яка апріорі мала деконструювати радянський міф про «Велику Вітчизняну» [1, 140–141; 2, 119; 3, 4].

Автор ставить собі за мету вперше в українській історіографії проаналізувати публікації громадсько-політичного видання «Вісті з України», в яких висвітлювалися питання участі українців у європейському, зокрема французькому та італійському, русі Опору періоду Другої світової війни.

Після здобуття незалежності України, в 1992 р., було розсекречено раніше невідомі суспільству документи стосовно різних напрямів діяльності керівного апарату УРСР, зокрема зносин з іноземними державами та організаціями. Наприклад, у листі постійного представника УРСР при ЮНЕСКО М. Решетнюка (у 1962 р. Україна відкрила своє постійне представництво при організації ЮНЕСКО в Парижі) до завідувача міжнародного відділу ЦК КПУ І. Пересаценка за № 1245 від 27 листопада 1970 р. у зв'язку з майбутнім відзначенням 25-річчя закінчення Другої світової війни пропонувалося провести низку заходів, які мали б на меті: закріпити французько-радянську дружбу; здійснювати пропаганду спільної боротьби французького та радянського народів проти гітлерівської Німеччини в роки Другої світової війни; висвітлювати в ЗМІ участь радянських громадян у русі Опору на території Франції.

Для цього автор листа радив організувати низку заходів, зокрема: підготувати й опублікувати на шпальтах газет «Вісті з України» та «Голос Родины» звернення українського республіканського комітету захисту миру до борців за мир на території Франції; провести нагородження радянськими орденами та медалями французьких громадян – соратників Героя Радянського Союзу В. Порики; підготувати й опублікувати у французьких друкованих виданнях відкриті листи, статті, спогади громадян СРСР та емігрантів, вихідців із СРСР – соратників В. Порики із французького руху Опору; передрукувати ці листи в газетах «Вісті з України» та «Голос Родины»; перекласти й опублікувати книжку А. П'єрера «Юнак з трояндою» (про В. Порику) та рецензію на неї; у дні святкування 25-річчя Перемоги провести святкову церемонію біля пам'ятника В. Порику за участю представників посольства СРСР, радянської військової місії, працівників представництва УРСР при ЮНЕСКО, французьких друзів, представників місцевої влади та покласти вінок на його могилу. Інформацію про це опублікувати в газеті «Вісті з України». Наприкінці листа було зазначено, що в разі доцільності на основі перелічених заходів можна видати українською (французькою)

мовою брошуру для поширення серед української еміграції у Франції та інших країнах [4, 103–105].

Однак проведений аналіз публікацій газети «Вісті з України» (під такою назвою видання виходило від травня 1960 р. до червня 1998 р.) засвідчує, що, по-перше, на шпальтах газети відповідної інформації практично не виявлено, що свідчить про несхвалення керівними органами ЦК КПУ таких пропозицій, а по-друге, інформація про участь В. Порики та його соратників у французькому русі Опору була відображена вже починаючи від 1962 р., тобто перед визнанням на батьківщині боротьби національного героя Франції та Героя Радянського Союзу (1964) Василя Васильовича Порики, 1920 р. н., із с. Соломірка (тепер – с. Порик) Хмільницького району Вінницької області.

У публікації за 1962 р. описано приїзд першої делегації з СРСР на місце загибелі українця в 1961 р., під час якого біля стін Арраської фортеці було покладено квіти до мармурової плити з написом «Basil Borik» [5]. Наступні статті про В. Порику вийшли вже в 1964 р. – з нагоди поїздки першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста до Франції, коли той відвідав у департаменті Па-де-Кале населені пункти Аррас, Енен-Льетар, Салломін і Ланс, в районі яких у роки Другої світової війни боровся в партизанському загоні відважний українець лейтенант В. Порик. П. Шелест поклав квіти на місці розстрілу партизана та на його могилі в м. Енен-Льетар. Підкреслюється, що у Франції з любов'ю і вдячністю згадують про хороброго українського воїна, вважаючи його своїм національним героєм. Зокрема, великим накладом було випущено поштові листівки з портретом легендарного лейтенанта.

Автори статей велику увагу приділили опису героїчних учинків В. Порики. Зокрема, у виданні йдеться про те, що влітку 1942 р. подолянин потрапив до табору Бомон у промисловому районі французького департаменту Па-де-Кале. На початку 1943 р. він став одним з організаторів бойового підпільного центру, що складався з тамтешніх в'язнів. Невдовзі на шахтах постали диверсійні групи. Патріоти почали виходити за дріт і здійснювати сміливі диверсії на залізниці, шосейних дорогах та інших важливих об'єктах, пускаючи під укіс німецькі ешелони, знищуючи гітлерівських солдатів та офіцерів, руйнуючи залізничне полотно, пошкоджуючи лінії телеграфного й телефонного зв'язку. Для виходу з табору партизани користувалися перепустками, які видавав В. Порик, який виконував там функції капо з охорони. Ці привілеї підпільник використовував для боротьби і зменшував ризик викриття діяльності підпільних груп табірною адміністрацією.

Український патріот не лише організовував диверсії, він писав відозви та листівки, які потім передруковували на машинці в м. Лілль (там діяв підпільний «відділ пропаганди» міжтабірного комітету) і вже звідти розповсюджували по всіх таборах. У газеті «Радянський патріот», що вийшла в жовтні 1943 р., було опубліковано заклик військовополонених громадян СРСР із табору Бомон до своїх співвітчизників та французів – організувати боротьбу проти

гітлерівських окупантів. В одній із газет назву «Радянський патріот» помилково приписали підпільній організації, очолюваній В. Пориком, котра діяла в таборі Бомон, хоча насправді це назва підпільного видання, про яке йдеться вище [6].

Установивши зв'язок із французьким рухом Опору, він зумів утекти з табору. Після втечі створив партизанський загін, який воював проти окупантів у районі м. Аррас. У статті «Героєві присвячується» за 1974 р. зазначено: «...загін В. Порика розпочав свої дії в липні 1943 р. Його силами було знищено близько 300 гітлерівців, пущено під укіс із різноманітним військовим вантажем і солдатами 11 фашистських поїздів, зірвано 2 залізничні мости, спалено 14 автомашин, захоплено велику кількість зброї та боєприпасів» [7]. В іншій статті наведено текст присяги, яку склали новоприбулі до загону, що красномовно засвідчує їхню самопожертву та вільний вибір: «Я, патріот своєї Батьківщини, беру на себе високе, відповідальне і почесне звання бійця партизанського фронту... Я завжди готовий віддати життя за нашу справедливу справу і за своїх товаришів по зброї. Виконуючи свій обов'язок перед Радянською Батьківщиною, я буду також чесним і справедливим по відношенню до французького народу, на землі якої захищаю інтереси своєї Батьківщини. Я всіма силами буду підтримувати своїх братів-французів у їх боротьбі проти спільного ворога – німецьких окупантів» [8].

У тій-таки статті названо побратимів В. Порика – В. Колесника, В. Доценка й О. Ткаченка. Далі розповідаються подробиці його поранення в одному з боїв, схоплення й розміщення у в'язниці Сен-Нікез м. Аррас. Також зазначено, що вночі з нелюдськими зусиллями В. Порику вдалося вирватись із пастки. Він переховувався й лікувався в сім'ї Гастона та Емілії Оффр (останню пізніше називав «французькою матір'ю»). Підлікувавшись, месник налагодив зв'язок із партизанами й приєднався до французьких патріотів для дальшої боротьби. За голову українця нацисти оголосили винагороду в 1 млн франків. Протягом квітня – травня 1944 р. багатонаціональний загін В. Порика, який складався з французів, чехів, поляків, англійців і радянських людей, підірвав 2 ворожі ешелони, знищив понад 200 гітлерівців, розгромив охорону концтабору Бомон і звільнив усіх в'язнів.

Працюючи в підпіллі, він обирався членом «Центрального комітету радянських військовополонених». Згодом, 25 червня 1944 р., В. Порик створив «Штаб керівництва радянських партизанів на півночі Франції». Відтак почав керувати всіма групами партизанів – громадян СРСР, котрі діяли в північних департаментах. 22 липня 1944 р. біля м. Аррас під час поїздки до однієї з конспіративних підгруп В. Порик через зраду партизана потрапив у засідку і вкотре був схоплений гітлерівцями. Того самого дня нацисти розстріляли його в аррасській в'язниці. Тіло В. Порика з тюремного рову було перенесено його друзями на кладовище населеного пункту Енен-Льетар (нині – у складі комуни Енен-Бомон).

Наприкінці публікації наведено цікавий факт: «До с. Соломірка, де народився В. Порик, на весілля сестри загиблого друга Надії приїхали побратими

лейтенанта, його друзі і соратники по зброї. Серед прибулих були І.Ф. Фомічев із Харкова – колишній командир партизанського загону ім. Чапаєва, В.К. Таскін з Одеси, колишній начальник з'єданого партизанського загону на північному сході Франції (відповідальний за організацію підпільних комітетів у концтаборах і партизанських груп на сході Франції. – Авт.), І.Н. Скрипаль, командир партизанського загону ім. М. Горького (І.М. Скрипай, «полковник Ніколя». – Авт.) та саратовчанин М.Я. Солодинський, колишній секретар ЦК радянських військово-виполонених у Франції (М.Я. Слободинський, родом із Вінниччини. – Авт.)» [8].

До 20-ї річниці завершення Другої світової війни в газеті «Вісті з України» побачило світ чимало статей на тему французького руху Опору та участі в ньому представників з України. Зокрема, в публікації «Славна сторінка бойової співдружності» подано факти, які дають змогу уявити внесок українців у визволення Франції від гітлерівських окупантів. По-перше, до кінця 1943 р. в табори смерті на території Франції було вивезено 25 тис. громадян з СРСР, по-друге, 15 жовтня 1943 р. в Парижі створили «Центральний комітет радянських військово-виполонених у Франції» («ЦК РП») (у керівному складі його були переважно українці: М. Слободинський, І. Скрипай, В. Таскін, Г. Шибанов, І. Фомічов), головними завданнями якого визначили: ведення підпільної пропаганди серед радянських ув'язнених; створення в таборах бойових організацій; надання всебічної допомоги радянським людям, які виривались із гітлерівської неволі; здійснення тісного зв'язку з органами французького руху Опору та керівництво збройною боротьбою радянських партизанів. По-третє, під керівництвом «ЦК РП» та французького Національного фронту було створено багато партизанських загонів, які або склалися виключно з громадян СРСР, або комплектувалися разом із французькими патріотами. По-четверте, багато загонів мали радянські назви: «Батьківщина», «Залізник», «Полтава», «Ленінград», «Котовський», «Вінницький», «Сталінград», «Каховка», «Ковпак», «Донбас», «Севастополь» та ін. По-п'яте, за аж ніяк не повними даними, на території Франції в червні – вересні 1944 р. проти гітлерівців боролосся понад 5 тис. радянських громадян. По-шосте, від лютого до серпня 1944 р. тільки в шести південно-східних департаментах радянські партизани знищили 3500 гітлерівців, взяли в полон і передали союзникам 650 нацистів, пустили під укіс 65 ешелонів, пошкодили 75 паротягів, 1000 залізничних вагонів, 90 телеграфно-телефонних ліній, зруйнували 3 мости, взяли участь у визволенні багатьох міст до приходу союзницьких військ тощо. По-сьоме, у французькому русі Опору брали участь представники 37 національностей Радянського Союзу (їх усіх у Західній Європі називали «росіянами»). По-восьме, серед радянських партизанів у Франції налічувалося багато українців, як приклад – із 49 командирів партизанських загонів 14, або майже третина, були нашими земляками (коли точніше, то із 60 командирів партизанських загонів 23 були українцями). І, нарешті, боротьба радянських людей у Франції має чимало прикладів подвигів патріотів з України: В. Порик, О. Ткаченко, М. Бойко та ін. [9].

У публікації «Так воювали соратники В. Порики» автор вказує, що окупована Франція поступово перетворювалася на величезний інтернаціональний табір рабів... Бути рабами судилося 275 800 особам із Київщини, 125 тис. із Донецької області, більш ніж 10 тис. із Луганської області. У кореспонденції розповідається про киянина П.І. Лисака, який був начальником штабу Обухівського партизанського загону, добре знав своїх людей. Тому, коли опинився на французькій землі, зумів швидко налагодити зв'язки з побратимами. Почалися масові втечі з таборів, проте головною проблемою для втікачів було незнання французької мови (влітку 1942 р. киянина Петра Лисака заарештувало гестапо – спочатку його кинули до Сирецького концтабору, потім відправили до Німеччини, а звідти – до одного з концтаборів на території Франції. Вирвавшись на волю, він став бійцем партизанського загону, що діяв у департаменті Па-де-Кале). У статті згадані також Й. Калініченко з Київської області, організатор підпільної мережі в таборі Валенсьєн, та О. Трипаченко з Чернігівської області, командир загону, що діяв у районі міст Ланс – Салломін [10].

Про Дмитра Онисимовича Гудзенка з Харківщини йдеться в статті «У загоні макі» за 1974 р. Сержант «В. Гудзенко» на початку війни потрапив під В'язьмою в полон. Невдовзі його перевезли в трудовий табір у м. Грюїссан департаменту Од, що на півдні Франції. Із допомогою французів відважний українець утік із табору. Певний час переховувався в будинку француженки Жаннет. Установивши зв'язок із макі, згодом перейшов в інтернаціональний підрозділ під командуванням Желобера Мореня. В одному з боїв Гудзенко був важко поранений. Із поля бою його на спині виніс темношкірий партизан Меріно.

Коли 22 серпня 1944 р. в м. Нім, у департаменті Гар, за наказом верховного головнокомандувача Збройних сил СРСР на базі вірменських партизанських груп і більшою мірою з колишніх бійців гітлерівського Вірменського легіону був створений 1-й радянський полк у Франції під командуванням майора О. Казаряна, українець перейшов до цього підрозділу, де перебував до повного визволення Франції від окупантів [11]. Треба додати, що 1 травня 1945 р. уряд Франції нагородив 1-й радянський партизанський полк бойовим прапором та Військовим Хрестом зі срібною зіркою, а 665 його воїнів (із приблизно 2200 осіб) відзначив державними орденами й медалями [12, 16].

Окремо варто згадати про участь українських емігрантів у французькому русі Опору, адже 1965 р. в газеті «Вісті з України» побачила світ низка публікацій на цю тему. Українські емігранти із самого початку окупації гітлерівцями Франції вступили до лав патріотично настроєної когорти французького суспільства. Наприклад, у перші дні війни у «вільній зоні» петенівські війська поголовно заарештували всіх членів «Спілки за повернення на Батьківщину», до якої входила значна кількість української еміграції, що бажала виїхати назад до СРСР. Загалом, аналізуючи ситуацію у Франції в перші роки окупації, варто підкреслити, що групи Опору виникали стихійно й формувалися не за національною, а за локальною ознакою: у приморському містечку Дів-сюр-Мер, у департаменті

Кальвадос, на чолі груп руху Опору стояли українці – вихідці із Західної України, до них приєднувалися росіяни, білоруси, поляки, французи, які працювали на місцевому металургійному заводі [13]. Така сама ситуація була в більшості департаментів Франції, адже, сприяючи французам в організації руху Опору, емігранти передусім допомагали своїй далекій Батьківщині. Автор статті «З далекої французької землі» В. Курилов, узагальнюючи викладене, висловив думку про те, що «Друга світова війна була свого роду “іспитом”, для всіх без винятку емігрантів у Франції: треба було ясно, чесно і недвозначно визначити свою позицію – з ким ти і проти кого. Слід віддати належне емігрантам, які проживали в ті роки у Франції: на всі заклики їхати “до Совдепії і допомогти встановити там нову Європу”, із 70 тис. осіб відгукнулось приблизно 70, тобто один на тисячу. Але і ті, що відгукнулись, при першій-ліпшій нагоді втікали назад...» [14].

У серії публікацій «Люди незламної волі» (повна серія була надрукована у львівській газеті «Вільна Україна» в 1964–1967 рр.) подані документальні розповіді про українських емігрантів у Франції із Західної України, в графі «національність» у яких часто було вказано «поляк».

У департаменті Луара, біля м. Ліон, активним підпільником був колишній учасник громадянської війни в Іспанії Микола Терешко (підпільна кличка – Жак) із Львівщини, який працював на одній із місцевих шахт. На його квартирі діяла нелегальна друкарня, де випускали листівки й відозви до французького народу із закликом «Смерть німецьким загарбникам!» [15]. У розповіджуванні листівок йому допомагали дружина Катерина Терешко (підпільна кличка – Ольга), теж із Львівської області, Ганна Попович із Львівщини та Дора Корінь із Дрогобича, яка не вмiла навіть читати, проте усвідомлювала, задля чого ризикує своїм життям [16].

Жінки-патріотки часто перевозили у своїх валізах із Ліона зброю, важливі документи, папір та чорнила для друкарні. Коли по всій Франції почали створюватися загони франтирерів, українець М. Терешко очолив партизанську групу, яка діяла в околицях м. Сент-Етьєн. Їй було доручено підірвати електростанцію, яка забезпечувала струмом місцеві шахти. Це завдання надійшло від уродженця Львівщини Івана Ілляшевича, який керував організацією підпілля в південній зоні Франції. Операція пройшла успішно. Невдовзі, у грудні 1943 р., в одній з операцій М. Терешко був важко поранений, схоплений німцями й по дорозі до гестапо помер, утративши багато крові. Поховано українця в м. Ла-Рикамарі департаменту Луара, а на могилі встановлено меморіальну плиту з написом: «...нашому дорогому товаришу, лейтенанту Терешку Миколі, який загинув за Францію і за свою Батьківщину!». В одному з боїв український макі з групи М. Терешка виходець із Львівської області Теодор Лопушанський потрапив у полон до гітлерівців, його розстріляли 20 червня 1944 р. Воювали у групі М. Терешка чоловік Дори Корінь Борис Красницький, теж із Дрогобича, й чоловік Ганни Попович Юрій Попович із Кам'янки-Бузької, а також львів'янин Микола Поповичик. Дружина останнього Катерина Поповичик була медсестрою в

партизанському з'єднанні департаменту Луара, яке очолював поляк Теодор Вяль (бойова кличка – Массат) [17].

Невдовзі було заарештовано й К. Терешко. Вона була зв'язковою, проте не видала своїх однодумців під час жахливих допитів. Повернувшись додому й підлікувавшись, поїхала до Ліона, де продовжила виконання обов'язків зв'язкової під ім'ям Марія-Анна Сошаль. Зокрема, передавала важливі документи через конспіративну квартиру, що належала Атанасу Шептицькому, емігрантові з Тернопільщини, який проживав у містечку Вільфранш-сюр-Мер біля Ліона. Ще на початку війни нацисти його відправили за ґрати. У квартирі мешкали дружина, син і донька, які продовжили справу батька. І. Шептицький очолював групу партизанів, яка здійснила зухвалий наліт на штаб-квартиру гестапо міста. У цій операції месники вбили шістьох гітлерівських офіцерів, спалили приміщення й здобули важливі документи – списки таємної агентури. Зв'язковою цієї групи й розвідницею була його сестра Ганна Шептицька (підпільна кличка – Аннет). Допомогала в розповсюдженні нелегальної літератури мати Івана та Ганни – Марія Карпівна [18].

Із газети довідуємось, що в м. Сент-Етьєн діяла підпільна група з дев'яти осіб, до якої входили Йосип Спанчак (підпільна кличка – Вільгельм Кароль) із Дрогобича (відповідальний за зброю), Петро Буцко (комісар), Степан Михайлюк, Дмитро Проць, Андрій Сліпко, Іван Віцик та ін. [19]. Перші два належали до обласного комітету руху Опору. Іспанець Жаке був її керівником. Найвідоміші їхні операції – здобуття зброї в приміщенні місцевої поліції та доправлення зброї макізарам у машині, що розвозила молоко [20].

У шахтарському містечку Естевель у департаменті Па-де-Кале з перших днів війни поширювались антинацистські листівки і з'являлися написи подібного змісту на стінах будівель. Це була справа підпільної організації, яку очолював Микола Сех – шахтар-емігрант із Львівщини. Його дружина Марія Сех належала до Спілки жінок ім. Марії Конопніцької, яка брала участь у русі Опору. Туди входили жінки різних національностей: польки, білоруски, чешки, українки, французенки та ін. Вони надавали медичну та матеріальну допомогу партизанам, поширювали листівки, підпільну літературу тощо. За цю діяльність М. Сех було нагороджено дипломом Військово-національного комітету партизанів Франції [21].

У тому самому департаменті підпільну боротьбу проти нацистів вів Дмитро Калапунь із Львівщини. Разом із сином Мар'яном він почав збір коштів та необхідних речей для допомоги в'язням концтаборів і примусовим робітникам шахт. На підпільній квартирі українця збиралися керівники місцевих партизанських груп. Одного разу він переховував 21 втікача, серед цих людей був Петро Жеребко з Київщини. Установивши зв'язок із керівником однієї з радянських партизанських груп – колишнім військовополоненим Олександром Люшиним з Одеської області, Д. Калапунь передав їх партизанам [22].

Активну боротьбу з нацифашизмом вели українські емігранти в районах навколо Тулузи – Кармо й Альбі. Одним з учасників місцевого підпілля був і Петро Григорович Дячук (підпільне ім'я – Степан Мартинюк) із Львівщини. Працюючи в місцевих шахтах, навесні 1944 р. він допоміг утекти майже 40 в'язням – колишнім радянським військовополоненим. П. Дячук керував диверсійною групою із французів та своїх земляків. Група українця проводила розвідку, диверсії, брала участь у бойових операціях проти карателів. На її рахунок кілька зруйнованих шляхових тунелів, пущені під укіс ешелони з окупантами, заблокована робота чотирьох копалень [23].

Журналіст В. Чудовський у своїх спогадах про поїздку наприкінці 1984 р. до Франції в складі туристичної групи товариства «Україна» згадує про «пам'ятні місця» В. Порики та його побратимів: «Могили В. Порики завжди прикрашають живі квіти. Тут, біля величного пам'ятника Герою, стихійно виник мітинг, поети і письменники, які були у складі туристичної групи, прочитали свої твори, присвячені В. Порику та 40-річчю Перемоги над гітлерівським фашизмом. Квіти були покладені також біля меморіалу загиблим бойовим побратимам В. Порики – французьким “макі” в Мон-Валер'єн» [24]. Авторами пам'ятника В. Порику, герою французького Руху Опору, були київські скульптори В. Зноба і Г. Кальченко [25].

Під час офіційного візиту генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов у своєму виступі на французькому телебаченні в жовтні 1985 р., звертаючись до французького населення, зазначив: «З історії не викреслити того, що радянські люди і французи були братами по зброї у боротьбі з фашизмом. Ми б зрадили пам'ять полеглих у цій священній боротьбі, коли б забули, як французькі льотчики полку “Нормандія-Німан” героїчно билися з фашистами в радянському небі, а радянські партизани – у рядах макізарів на французькій землі. 20 млн радянських людей загинули в тій страшній війні – за нашу і вашу свободу. За вашу і нашу свободу віддали своє життя і французи. Більш як 20 тис. радянських воїнів-антифашистів поховано на землі Франції. Я знаю, у вашій країні шанують їх пам'ять» [26].

Участь українців в італійському русі Опору представлено в двох публікаціях за 1970-ті роки. Зокрема, у статті «Гарібальдійці з України» автор узагальнює внесок наших співвітчизників у визволення окупованої території Італії від нацифашизму на прикладі найвідоміших фактів. Публікація починається з роз'яснення, як туди потрапили вихідці з Радянського Союзу: «...гітлерівці вивозили до Італії військовополонених зі Сходу для будівництва фортифікаційних об'єктів, автошляхів, ремонтних і вантажних робіт... Завдяки італійцям вони здійснювали втечі та приєднувалися до місцевих партизан, а згодом, з появою великої кількості втікачів, утворювали окремі радянські підрозділи» [27]. Серед 5 тис. радянських партизанів, які брати участь у місцевому русі Опору, великий відсоток становили українці.

У м. Чивідале-дель-Фріулі в провінції Удіне, неподалік нинішнього словенського кордону, в підрозділі місцевих партизанів діяв харків'янин В. Литовко.

Узимку загін українця ввійшов до складу гарібальдійської дивізії «Фріулі», де вже було багато людей із СРСР. Згодом, у лютому 1944 р., командування дивізії наказало В. Литовку організувати окремий підрозділ із радянських патріотів, куди ввійшло близько 150 осіб, – радянський батальйон ім. Чапаєва. Навесні 1944 р. підрозділ перейшов словенський кордон і приєднався до 9-го корпусу Народно-визвольної армії Югославії. Проте невдовзі В. Литовко повернувся до Італії і став командиром новоствореного батальйону «Чапаєв». У квітні 1945 р. його підрозділ визволяв від окупантів італійські м. Чивідале-дель-Фріулі та Удіне.

В області Фріулі-Венеція-Джулія діяв також радянський батальйон «Сталін» під командуванням росіянина Д. Авдєєва у складі 150 бійців. Серед них 120 були громадянами СРСР, зокрема багато налічувалось українців. Скажімо, комісаром батальйону був В. Бобко із Донеччини (насправді з Вінницької області), а командиром 1-ї роти – хмельничанин А. Мельничук. Бійцями батальйону були також С. Юрченко з м. Біла Церква, В. Бельченко, І. Петрусенко, Т. Буханов із Київщини, Є. Сисоєв із Харкова. Упродовж весни – літа 1944 р. вони здійснили низку диверсій на важливих об'єктах ворога.

В області Реджо-Емілія діяв загін саперів «Кане Адзуро», бійцем якого був М. Симеячко з Луганщини. Загін українця від жовтня 1944 р. до квітня 1945 р. провів 54 операції, підірвав 28 мостів та 29 вантажівок. У тій самій області в бригаді «Стелла Росса» діяв як розвідник полтавчанин А. Бажул.

У горах Лігурії боролася гарібальдійська бригада «Пінан Чикеро», куди входило 48 радянських партизанів. Серед них був С. Васильєв із Київщини. Під час однієї з операцій нацисти схопили його й піддали жорстоким тортурам: відрізали ніс, вуха, пронизували тіло багнетами.

В околицях Рима діяв інтернаціональний загін «Тенете Мікеле» М. Касьяна з Київщини. До нього належали М. Остапенко, В. Пристайчук із Вінниччини, В. Межерецький із Луганська. Загін М. Касьяна, у якому було багато італійців, діяв від жовтня 1943 р. до червня 1944 р. (4 червня 1944 р. силами союзних військ і партизанів був відбитий в окупантів Рим). Він визволяв Палестрину, Каstellо, Капраніку.

Крім перелічених свідчень про діяльність українців у італійському русі Опору, автор згадує ще багатьох наших співвітчизників: М. Чорноуса з Кіровоградської області, про якого в публікації «Гарібальдієць Микола Чорноус» за 1963 р. є окрема розповідь; В. Мельника з Житомирської області; Г. Василю та Г. Тригуба з Полтавщини; О. Кіпоренко, Ю. Радченко, І. Мороза з Вінниччини, М. Булаха, Х. Маслинка з Черкащини; С. Битька з Харкова; Я. Долинного із Запорізької області; В. Семенюта, А. Зубрицького з Київщини; одесита В. Осадчого [28].

Окремо на шпальтах «Вістей з України» розміщено інформацію про відзначення (посмертно) подолянина Миколи Буянова, бійця загону «К'ятті» 5-ї роти партизанської бригади «Сінігалья», за подвиг на полі бою найвищою нагородою Італії – Золотою медаллю «За військову доблесть» – у 1985 р. та передачу

її родині партизана. У матеріалі зазначено, що на початку липня 1944 р. нацифашисти почали масштабну каральну акцію проти партизанів та мирного населення. Під Ареццо перекинули великі каральні частини, зокрема й альпійських стрільців. За кілька днів було розстріляно близько 200 осіб, і мирне населення почало масово йти в гори. 8 липня 1944 р. біля с. Кастельнуово-деї-Саббїонї поблизу м. Каврильї загін «К'ятті» проводив евакуацію цивільного населення, але, вистежений ворогом, опинився в оточенні. Кулеметник М. Буянов зголосився самостійно прикривати відхід загону й цивільних. Після того як у нього закінчилися патрони, нацисти розстріляли українця на місці. Окрім причин загибелі, газета повідомляє і про пам'ятні місця: могила українця – на кладовищі м. Сан-Джованні-Вальдарно у провінції Ареццо, у Кастельнуово є площа М. Буянова, а в Каврильї – парк його імені. Автор статті вказує, що на могилі українця завжди лежать живі квіти [29].

Загалом на шпальтах газети «Вісті з України» географія участі вихідців з України в європейському русі Опору представлена ширше, що може бути предметом для майбутнього дослідження. У статті «Дві медалі партизанки», розповідається про Марію Маслову-Кислинську, яка боролася на югославській території у складі 1-ї радянської ударної бригади 18-ї народно-визвольної армії Югославії під керівництвом харків'янина А. Дяченка, а в публікаціях «Його знають Арденни» та «Людство пам'ятає» розповідається про росіянина Євгена Доценка та його бойового побратима українця Григорія Лизогубенка, з яким той воював на території Бельгії у складі 4-го бельгійського партизанського полку, до складу якого входили бельгійці, росіяни, українці, голландці, французи, поляки (командиром полку був полковник бельгійської армії Григорій Якович Велогоненко (Слонімський) із Дніпропетровська) [30; 31; 32].

Проаналізувавши публікації в газеті «Вісті з України», можна дійти висновку, що французькі та італійські патріоти надавали велику допомогу радянським громадянам, зокрема й українцям, які після втечі з таборів стикалися зі значними труднощами на незнайомій території: не знали мови, не мали зброї, були вкрай виснажені фізично. Місцеві жителі переховували їх від переслідувачів, ділилися з ними харчами, постачали зброю, допомагали встановити зв'язок з учасниками руху Опору.

Підсумовуючи, зазначимо, що матеріалів про участь українців у французькому та італійському русі Опору за вказаний період виходу газети «Вісті з України» було опубліковано 25 (про європейський Опір нацифашизмові загалом – 28). З огляду на суспільно-політичну вагу цієї проблематики, гостроту й актуальність питання, а також підвищену сьогодні увагу до політики пам'яті про війну цю кількість можна вважати мізерною. Причини такої ситуації слід вбачати в тому, що 30 із 38 років існування газети під назвою «Вісті з України» припадають на радянський період, коли публікації на відповідну тему перебували під жорстким ідеологічним контролем. Через боротьбу з «вільнодумством» ця проблема була заборонена для вивчення професійними істориками, особливо

якщо йшлося про дослідження участі й внеску конкретних народів СРСР у перемогу в Другій світовій війні. Ще однією із серйозних причин такого замовчування було розпорядження Головного штабу Червоної армії від 16 серпня 1941 р., згідно з яким узятий у полон солдат вважався зрадником, а в основній своїй масі саме військовополонені, які втікали з трудових таборів на території Західної Європи, ставали бійцями місцевих партизанських підрозділів.

Додамо, що найбільша кількість публікацій із цієї проблематики припадає саме на роки ювілеїв перемоги в Другій світовій війні. Ними мало бути підкріплено ідеологему «дружби народів» – інтернаціональної допомоги в боротьбі з нацизмом. І це не дивно, адже газету «Вісті з України» видавало Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном і вона була спрямована на західно-європейського читача, бо ж виходила не лише українською, а й, скажімо, англійською та французькою мовами.

Жанрова палітра публікацій з історії французького та італійського руху Опору в роки Другої світової війни представлена узагальнювальними статтями, біографічними нарисами, спогадами, документальними розповідями, хроніками тощо. Загалом редакційна політика відбивала суспільно-політичні реалії і відповідним чином реагувала на виклики часу.

Отже, згадане періодичне видання є важливим джерелом вивчення й осмислення проблеми участі українців у європейському русі Опору.

Джерела та література:

1. Лисенко О.Є., Пастушенко Т.В. Сучасний дискурс Другої світової війни крізь призму публікацій «Українського історичного журналу» останнього десятиліття // *Український історичний журнал*. – 2017. – № 6. – С. 140–162.
2. Лисенко О.Є. Тематика Другої світової війни на сторінках «Українського історичного журналу»: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі // *Український історичний журнал*. – 2007. – № 6. – С. 119–142.
3. Веденєєв Д.В., Лисенко О.Є. Україна у Другій світовій війні: деякі питання теорії, методології й суспільних рефлексій // *Український історичний журнал*. – 2010. – № 3. – С. 4–29.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 262. – 128 арк.
5. Каштанов В. Французи пам'ятають його ім'я // *Вісті з України*. – 1962. – № 77. – С. 3.
6. Славний син українського народу // *Вісті з України*. – 1964. – № 31. – С. 3.
7. Озерна А. Героеві присвячується // *Вісті з України*. – 1974. – № 23. – С. 4.
8. Роготченко А. Василь Порик – герой Франції // *Вісті з України*. – 1964. – № 21. – С. 1–2.
9. Меньшов В. Славна сторінка бойової співдружності // *Вісті з України*. – 1965. – № 14. – С. 5–6.
10. Лемешук М. Так воювали соратники В. Порика // *Вісті з України*. – 1971. – № 18. – С. 3.
11. Рященко Б. У загоні макі // *Вісті з України*. – 1974. – № 17. – С. 3.
12. Старов М. Благодарність народів // *Военный вестник*. – 1965. – № 6. – С. 14–17.
13. Курилов В. З далекої французької землі // *Вісті з України*. – 1965. – № 28. – С. 6–7.
14. Там само. – № 30. – С. 4–5.

15. Береговенко Т., Долишня Л. Люди незламної волі // Вісті з України. – 1965. – № 17. – С. 4.
16. Там само. – № 18. – С. 7.
17. Там само. – № 20. – С. 3.
18. Там само. – № 21. – С. 3.
19. Там само. – № 22. – С. 3.
20. Там само. – № 23. – С. 5.
21. Там само. – № 24. – С. 4.
22. Там само. – № 25. – С. 4.
23. Там само. – № 26. – С. 4–5.
24. Чудовський В. На побачення з Францією // Вісті з України. – 1985. – № 3. – С. 7.
25. Галина Никифорівна Кальченко // Вісті з України. – 1975. – № 12. – С. 7.
26. Виступ М.С. Горбачова по французькому телебаченню // Вісті з України. – 1985. – № 41. – С. 2.
27. Кудрицький А. Гарібальдійці з України // Вісті з України. – 1970. – № 20. – С. 4–5.
28. Гвоздецький В. Гарібальдієць Микола Чорноус // Вісті з України. – 1963. – № 27. – С. 2, 4.
29. Валуєв Ю. Боєць загону Квятті // Вісті з України. – 1986. – № 20. – С. 2.
30. Белень А. Дві медалі партизанки // Вісті з України. – 1975. – № 1. – С. 4.
31. Мілодан Г. Людство пам'ятає // Вісті з України. – 1965. – № 15. – С. 2–3.
32. Шахова Л. Його знають Арденни // Вісті з України. – № 18. – С. 2, 7.

© Юрій КЛИМЧУК

ИЗДАНИЕ «ВЕСТИ ИЗ УКРАИНЫ» КАК ИСТОЧНИК ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ УЧАСТИЯ УКРАИНЦЕВ ВО ФРАНЦУЗСКОМ И ИТАЛЬЯНСКОМ ДВИЖЕНИИ СОПРОТИВЛЕНИЯ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В статье впервые в украинской историографии представлены характеристика и анализ публикаций на страницах созданного Обществом связей с украинцами за пределами Украины общественно-политического издания «Вести из Украины» на протяжении 1960–1998 гг. об участии украинцев во французском и итальянском движении Сопротивления периода Второй мировой войны. Подчеркивается, что больше всего материалов в газете за этот период посвящено раскрытию деятельности советских партизан, прежде всего выходцев из Украины, во французском Сопротивлении, различных аспектов участия украинских эмигрантов в движении Сопротивления Франции. Отмечено, что в публикациях издания немало внимания уделено освещению «мест памяти» украинцев, боровшихся в движении Сопротивления стран Западной Европы против гитлеровских оккупантов, и их вклада в победу над нацифашизмом на французской и итальянской земле.

Ключевые слова: «Вести из Украины», источник, Вторая мировая война, движение Сопротивления, В. Порик, партизаны, украинские эмигранты, Франция, Италия.

© Yurii KLIMCHUK

EDITION “NEWS FROM UKRAINE” AS A SOURCE OF RESEARCH OF THE PROBLEM OF UKRAINIAN PEOPLE’S PARTICIPATION IN THE FRENCH AND ITALIAN RESISTANCE MOVEMENT DURING THE SECOND WORLD WAR

For the first time in the Ukrainian historiography, the article describes the characteristics and analysis of publications on pages of the public-political newspaper – “News from Ukraine”, published in Ukrainian, English and French languages, in 1960–1998. It highlighted the issue of participation of Ukrainians in the European Resistance, in particular, in the French and Italian Resistance movement during the Second World War.

With the independence of Ukraine and the declassification of new archival materials, the author managed to find out that the newspaper “News from Ukraine” was used by the authorities and representatives of the Soviet Union in various international organizations to promote, for example, the Franco-Soviet community.

During the period of this week’s issue, most of the material was devoted to studies of the activities of Soviet guerrillas, especially the Ukrainians, in the French Resistance. In this edition we can also read about “memory places” of Ukrainians who fought in the Resistance movement of Western European countries and in particular their contribution to the Victory over Nazi-fascism on the territory of France and Italy.

In the newspaper the author pays attention to the hero of the Soviet Union and the national hero of France – Vasyl Poryk: how the official deputation from the USSR visited the place where he was shot in Arras prison and place of burial in Enen-Letar, biographical information about him, his personal contribution to the guerrilla movement in the northern France. Much attention is paid to other heroes: Petro Lysak from Kyiv, who was in a guerrilla detachment operating in the Pas-de-Calais department, Y. Kalinichenko from Kyiv region – the organizer of the underground network at the camp near Valenciennes, O. Trypachenko from Chernihiv region – the detachment commander who fought heroically against the Nazi occupiers in the area of Lens and Sallaumines, etc.

The author emphasizes that the largest number of publications on this topic was in the Victory’s anniversaries of the Second World War. The author states the fact about the ideology of “friendship of nations” – international assistance in the fight against Nazism. The author emphasizes that the genre of publications of history of the French and Italian Resistance Movement during the Second World War is represented by generalizing articles, biographical essays, memoirs, documentary stories, chronicles, etc.

The total amount of material regarding the participation of Ukrainians in the French and Italian Resistance movement, published on the front pages of the newspaper “News from Ukraine”, was relatively insignificant. The reason was the ideological scrutiny by the party leaders and Soviet authorities, who reluctantly agreed to show the exploits of “traitors” publishing in the periodical press and representatives of different nationalities of the Soviet Union in the Second World War, in particular, in the European Resistance Movement. It was concluded that the newspaper “News from Ukraine” is an important source of study and understanding of the problem.

Keywords: “News from Ukraine”, source, Second World War, the Resistance Movement, V. Poryk, guerrillas, Ukrainian emigrants, France, Italy.